

Ľudovít HALLON

Zásahy štátu do komerčného bankovníctva Slovenska v rokoch 1939 – 1940

HALLON, Ľudovít: Impacts of the state on commercial banking in Slovakia in 1939 – 1940. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 447-458.

The governmental regime of Slovak Republic during the war put a strong emphasis on commercial banking. It was supposed to fulfill the key tasks in economic programs and in the plans of capital expansion, especially into the ventures of Czech and Jewish capital. The way towards taking control over commercial banking and towards redesigning it into a tool of governmental policy was the process of concentrating, namely merging banks. The process started in the mid-war years, when the number of banks was lowered from 228 to 32 subjects. Further bank mergers were enabled through authoritarian regime of the war Slovak Republic on the basis of current legislation especially through the government regulation with the law No. 111/1939. According to this law governmental financial institutions could command bank mergers in case that it was in public interest. The result of the process of banking industry being concentrated was lowering the number of banks to 11 subjects. The mainstream national Slovak banks had the main share in the value of the dissolved financial institutions. In spite of this, it was not enough to fulfill the governmental tasks of capital expansion. The transactions which had to do with bank concentration were realized in the years 1940 – 1942, however key economic-political decisions were made in a short turning time of years 1939 – 1940.

Vládny režim vojnovej Slovenskej republiky vo svojich plánoch „hospodárskej obrody“ krajiny pripisoval veľké úlohy komerčnému bankovníctvu, menovite národne slovenským bankám. Tieto mali plniť úlohu „predvoja“ expanzie slovenského kapitálu do podnikovej sféry v rukách inonárodného, predovšetkým českého a židovského kapitálu. Komerčné bankovníctvo zároveň predstavovalo kapitálovú základňu vládných rozvojových programov. Predpokladom uskutočnenia uvedených zámerov bolo posilnenie pozícií národne slovenského bankovníctva cestou koncentrácie peňažníctva a ovládnutie hlavných „pák“ riadenia kapitálových tokov exponentmi politických špičiek režimu. Vládne finančné kruhy nadviazali na medzivojnové projekty zlučovania bánk do silných kapitálových centier, ktoré však plánovali podstatne urýchliť a prispôsobiť vlastným potrebám.

V podmienkach medzivojnovnej ČSR klesol počet obchodných bánk na Slovensku z 228 na 32 subjektov, v čom boli zahrnuté aj pobočky veľkých českých bánk. Na koncentrácii peňažníctva profitovali predovšetkým najväčšie národné slovenské peňažné ústavy Tatra banka a Slovenská banka. Významnú úlohu v tomto procese zohrala aj multinacionálna Slovenská všeobecná úverná banka a popredné české banky, menovite Banka československých légii¹, Živnostenská banka a Moravská banka. Menšie podiely prevzali regionálne národné slovenské banky Ľudová banka v Ružomberku, Myjavská banka a Národná banka v Banskej Bystrici, ktorá po vzniku slovenského štátu zmenila firemný názov na Stredoslovenská banka.

Nový totalitný režim „preťal gordický uzol“ nekonečných polemík o koncepcii prestavby peňažníctva a skryté formy mimoekonomického nátlaku na zlučované banky nahradil priamym politickým diktátom na legislatívnom základe. Základným kameňom reorganizácie finančnej sústavy Slovenska v rokoch 1939 – 1944 sa stalo vládne nariadenie s mocou zákona č. 111 z 19. mája 1939. Podľa tejto legislatívnej úpravy dostalo ministerstvo financií výlučnú právomoc vo veciach peňažníctva. Vládne nariadenie potvrdzovalo a rozširovalo povinnosti peňažných ústavov voči ministerstvu financií zakotvené už v bankových zákonoch z rokov 1924 a 1932. Banky museli naďalej prijímať a z vlastných prostriedkov financovať vládnych komisárov, pravidelne podávať správy o hospodárení a podrobovať sa revíziám. Najväčší význam však malo ustanovenie poskytujúce ministerstvu financií právomoc nariadiť peňažnému ústavu splnytie s iným ústavom v prípade, že to žiadal „...*obecný záujem na zjednodušenie pomerov v bankovníctve*...“²

Zákon č. 111/1939 umožnil podstatné urýchlenie reorganizácie peňažníctva, požadované predstaviteľmi slovenskej finančnej sféry už od polovice 30. rokov. Mimoriadne právomoci, ktoré zákon poskytoval, sa však mohli presadiť len v mimoriadnych politických podmienkach súdobého totalitného režimu. Pred októbrom 1938 by schválenie podobných administratívno-direktívnych opatrení bolo málo pravdepodobné. Aplikáciu kľúčových ustanovení zákona č. 111/1939 napomohlo schválenie daňových a iných finančných úľav pri transakciách v rámci prestavby finančnej sústavy. Vláda schválila úľavy na jeseň 1939 na podklade zákona č. 44 z 21. júla toho istého roka.³

1 Banka československých légii po marci 1939 pôsobila pod názvom Českomoravská banka.

2 Vládne nariadenie s mocou zákona č. 111 z 19. mája 1939. Slovenský zákonník 1939, Bratislava 1940.

3 HORVÁTH, Š. – VALACH, J.: Peňažníctvo na Slovensku 1918 – 1945. Bratislava 1978, s. 172.

V auguste až októbri 1939 sa konali zložité rokovania vládnych a politických činiteľov o koncepcii zlučovania bánk na podklade viacerých ideových návrhov. Zavázili najmä plány vypracované riaditeľom Ľudovej banky v Ružomberku Antonom Mederlym, ktorý sa po menci 1939 stal „šedou eminenciou“ celej finančnej sféry Slovenska. Rokovania prebiehali pod tlakom rôznych záujmových skupín a bez priamej účasti vedúcich osobností peňažníctva. Jediným predstaviteľom obchodného vedenia peňažných ústavov na rokovaníach bol práve A. Mederly. Svoju účasť neskôr „šalamúnsky“ zdôvodňoval tým, že zastupoval verejnoprávnu Slovenskú komunálnu a hypotečnú banku, kde prevzal post generálneho riaditeľa a nie súkromnú obchodnú Ľudovú banku v Ružomberku. Porady vládnych činiteľov vyústili do zostavenia prvého konkrétneho plánu reorganizácie finančnej sféry po vzniku Slovenskej republiky, ktorý vláda oficiálne schválila 26. októbra 1939. Plán skoncipovali podľa analýz dodaných odborníkmi, ale bez ich účasti. Jeho výsledný tvar bol preto kombináciou odborných hľadísk a jednostranných politických rozhodnutí. Okrem problému koncentrácie peňažníctva obsahoval aj ďalšie úlohy prestavby a rozvoja finančnej sústavy.⁴

V druhom bode plánu vláda rozpracovala ideovú koncepciu ďalšieho postupu voči podnikovej sfére v rukách inonárodného kapitálu. Vzhľadom na slabý potenciál národne slovenského kapitálu vláda nepriamo nadviazala na realistickú „evolučnú“ koncepciu predchádzajúcej autonómnej vlády. Pre najbližšie obdobie sa rozhodla ponechať dobre fungujúce podniky pod kontrolou dovtedajších majiteľov a do budúca si zabezpečiť len prednostné právo na ich odkúpenie. Text plánu sa k možnostiam expanzie slovenského kapitálu vyjadril nasledovne: „...*Po porade so všetkými smerodajnými bankovými a finančnými činiteľmi bolo zistené, že tohto prepotrebného kapitálu niet...Zostáva preto len druhá cesta, a to nechať tieto cudzozemské záujmy dočasne nedotknuté, nechať domáce ústavy skonsolidovať, zosilniť; zatiaľ faktickými zákrokmi status quo strážiť, resp. jednať o opciu na budúce prevzatie týchto podnikov...*“⁵

V štruktúre obchodných bánk sa mala pôsobnosť rozdeliť medzi ústavy tzv. slovenského, miešaného, nemeckého a českého charakteru. Najväčší priestor by sa pritom uvoľnil domácim bankám „slovenského charakteru“, zatiaľ čo filiálkam zahraničných, predovšetkým českých bánk plánovala vláda manévrovací priestor čo najviac obmedziť. Uvedený zámer sa zdôvod-

4 Plán vlády na reorganizáciu peňažníctva z 26. októbra 1939 pod názvom „Prehľad opatrení nevyhnutelných pre úpravu pomerov peňažníctva“. Slovenský národný archív (SNA), fond ministerstva financií (MF), kart. 55.

5 Tamže.

ňoval tým, že: „...*Kresťanský štát by inak schválil klasickú židovskú tézu, že najlacnejšie peniaze sú peniaze nevlastné...*“⁶ Na pôde štyroch menovaných skupín obchodných bánk sa mala následne uskutočniť dlho pripravovaná koncentrácia ústavov. V duchu predchádzajúcich projektov plán navrhoval vytvoriť niekoľko hlavných koncentračných bodov ako zárodkov budúcich veľkobánk. Zároveň ale počítal so zachovaním konkurenčného prostredia viacerých ústavov, aby sa predišlo nezdravému monopolizmu.

V najdôležitejšej prvej skupine obchodných bánk, čiže bánk „slovenského charakteru“ plán určil dva hlavné koncentračné body Slovenskú banku a Ľudovú banku v Ružomberku. Výber Slovenskej banky bol pragmatickým krokom, lebo momentálne predstavovala najstabilnejšiu a hospodársky najsilnejšiu národne slovenskú obchodnú banku s rozvetvenou sieťou filiálok na celom území štátu. Jej úlohou bolo postupne prevziať desať stredne veľkých a menších bánk. Naproti tomu výber Ľudovej banky bol predovšetkým politickým rozhodnutím, ktoré zodpovedalo súdobému rozloženiu politických síl v najvyšších vládnych kruhoch. Plán fúzií stanovený pre Ľudovú banku musel byť nepríjemnou chladnou sprchou pre obchodné vedenie Tatra banky. Zatiaľ čo v návrhoch A. Mederlyho vystupovala Tatra banka, aspoň oficiálne, ako rovnocenný partner Ľudovej banky, v sledovanom pláne sa jej vymedzilo jednoznačne druhoradé miesto, de facto na úrovni ďalších štrnástich ústavov, určených na splynutie s Ľudovou bankou. Uprednostnenie Ľudovej banky sa v texte plánu zdôvodňovalo takmer výlučne politickými, respektíve konfesijnými argumentmi. „...*Ľudová banka v Ružomberku je banka s vyslovene katolíckym charakterom. Týchto bánk je viac, a preto treba týmto katolíckym bankám, ktoré musia splynúť, ponechať tú možnosť, aby sa spolu grupovali a svoj náboženský charakter si podržali...*“⁷

Slovenská všeobecná úverná banka sa po obnovení hospodárskej stability mala stať tretím „kryštalizačným“ bodom bankovníctva, konkrétne tzv. bánk zmiešaného charakteru. Štvrtú skupinu koncentrácie komerčných bánk mali tvoriť domáce ústavy nemeckej proveniencie, reprezentované Bratislavskou obchodnou a úvernou bankou. Táto sa v spolupráci s ríšsko-nemeckou Dresdner Bank transformovala na Deutsche Handels und Kredit Bank a zastupovala na Slovensku záujmy kapitálu nacistického Nemecka. Posledný koncentračný bod bankovníctva predstavovali filiálky českých bánk, konkrétne Živnobanky, Anglo-pragobanky a Moravskej banky. Vláda k nim zaujala rovnaký pragmatický postoj ako v prípade účasti cudzieho kapitálu v podnikovej sfére Slovenska. Vzhľadom na ich veľký podiel v slovenských

6 Tamže.

7 Tamže.

podnikoch a úspešnú činnosť sa mali zlúčiť a dočasne zachovať ako jeden ústav zahraničného kapitálu.

Koncentrácia bánk sa mala uskutočniť cestou nacionalizácie: „...s cieľom dosaženia prevahy slovenských bánk a nech je preto stanovená viazanosť vo výbere partnerov...“⁸ V praxi to znamenalo, že banky mali fúzie uskutočniť podľa direktív ministerstva financií a ústavom v rukách cudzieho kapitálu sa mohlo nariadiť zlúčenie s národne slovenskou bankou. Podľa názoru vlády celý dovtedajší vývoj bankovníctva ukázal, že koncentrácia ústavov a preva- ha slovenského finančného kapitálu sa nedala dosiahnuť „volným, neregulo- vaným vývojom“, preto už do budúcnosti „nie je možné v oblasti peňažníctva pestovať klasický liberalizmus a ponechať neregulované najcennejší kus ná- rodného majetku...“⁹

Práčne vyhotovený plán vládnych hospodárskych kruhov sa okamžite po zverejnení dostal do paľby kritiky viacerých peňažných ústavov a kapitá- lových skupín. Rozhorčené bolo najmä vedenie Tatra banky, ale vzhľadom na fatálnu hospodársku situáciu malo proti vládnym návrhom koncentrácie iba slabé argumenty. Čoskoro sa ukázalo, že Tatra banka vo svojich útokoch proti vládnemu projektu nebola osamoteným vojacom v poli. Existovala celá armáda nespokojencov. Pod mnohostranným tlakom podstatne väčších „ka- librov“ než bola na sklonku roka 1939 Tatra banka sa v konečnom dôsledku podarilo pôvodnú koncepciu plánu koncentrácie postupne rozložiť. Do čela nespokojencov sa postavili zástupcovia ríšsko-nemeckého kapitálu.

Nemecký finančný kapitál prenikal na Slovensko v dvoch hlavných sme- roch. Prvý predstavovala finančná skupina zoskupená okolo Dresdner Bank a druhý kapitálová skupina Deutsche Bank. Zatiaľ čo predĺženou rukou Dresdner Bank na Slovensku bola spomínaná Deutsche Handels und Kred- it Bank v Bratislave, Deutsche Bank si zvolila za oporný bod bratislavskú filiálku už predtým ovládnutej Českej banky Union. Táto filiálka sa však už stala predmetom vládneho plánu koncentrácie peňažníctva, podobne ako tri domáce ústavy Spišská banka v Kežmarku, Spišská úverná banka v Levo- či a Čerhátska banka v Nižnom Medzeve, označené za nemecké menšinové banky. Reprezentácie oboch skupín ríšsko-nemeckého kapitálu ostro vystú- pili proti rozhodnutiu slovenskej vlády a žiadali vyňať uvedené banky a fili- álku z odsúhlaseného projektu fúzií.¹⁰

8 Tamže.

9 Tamže.

10 HORVÁTH, Š. – VALACH, J.: *Peňažníctvo na Slovensku 1918 – 1945...*, s. 180-181.

Na ministerstve financií, ako aj na predsedníctve vlády, sa preto už 13. decembra 1939 museli posúdiť prvé návrhy korektúr plánu prestavby peňažníctva, ktorý sa len niekoľko dní predtým začal realizovať. Vláda uznala nároky Deutsche Bank a vyňala filiálku Union banky z fuzionálneho projektu. Zároveň súhlasila s pretvorením filiálky na druhé samostatné centrum rišsko-nemeckého kapitálu na Slovensku a na druhý koncentračný bod nemeckých ústavov. Vláda bola nútená reagovať aj na útoky z ďalších smerov. Na maďarsko-slovenských rokovaníach slovenská strana súhlasila s vytvorením maďarskej národnostnej banky s úlohou koncentračného bodu filiállok maďarských bánk. Jej základ mala tvoriť Prvá sporivá banka v Bratislave.¹¹

Od konca roka 1939 postupne prichádzali na ministerstvo financií tzv. rozklady, čiže sťažnosti jednotlivých peňažných ústavov proti rozhodnutiu vlády o ich likvidácii fúziou s bankami – koncentračnými bodmi. Postihnuté banky v sťažnostiach okrem ideologicky podfarbených argumentov predkladali aj objektívne fakty dokazujúce odborné chyby, či dokonca nekompetentnosť zostavovateľov projektov jednotlivých fúzií. Napríklad 1. senická banka a Hospodárska úverná banka Brezová podali presvedčivé argumenty o tom, že dlhšie pripravované zlúčenie týchto ústavov s Myjavskou bankou bolo po viacerých stránkach vhodnejšie, než ich zaradenie v rámci vládneho plánu koncentrácie bánk.¹²

Jedným z najväčších problémov celého projektu bolo formovanie koncentračného bodu Ľudovej banky v Ružomberku. Ťažkosti priniesli už počiatočné revízie hospodárskeho stavu preberaných peňažných ústavov. Kľúčová pozícia Ľudovej banky v rámci prestavby peňažnej sústavy imponovala ambíciám jej vedúcich predstaviteľov. Na druhej strane si však boli vedomí možných komplikácií a nebezpečenstiev spojených s plnením zverených úloh. Preto sa krátko po oficiálnom poverení predmetnými úlohami obrátili na ministerstvo financií so žiadosťou o určité úľavy, ktoré by im v prípade hospodárskych problémov „kryli chrbát“ a chránili záujmy starších akcionárov. Konkrétne požadovali, aby vláda Ľudovej banke okamžite poskytla plánovaný akciový podiel štátu na budúcom spoločnom ústave s Tatra bankou. Zároveň žiadali povolenie na opatrenia zabezpečujúce starým účastinárom pôvodnú výšku dividend bez ohľadu na hospodárske výsledky. Argumentovali tým, že Ľudová banka svojou účasťou na procese koncentrácie obetuje vlastné hospodárske záujmy v prospech záujmov celonárodných: „...*Istá*

11 Tamže; Sťažnosti peňažných ústavov proti Plánu vlády na reorganizáciu peňažníctva z decembra 1939. SNA, MF, kart. 83.

12 Listy obchodného vedenia 1. senickej banky a Hospodárskej úvernej banky Brezová na ministerstvo financií z januára 1940. SNA, MF, kart. 83.

*vec je, že je to pre náš ústav poctenie, keď ministerstvo financií a s ním celá vláda uzná nás za kryštalizačný ústav...ale i to je pravda, že Ľudová banka prináša veľkú obeť na oltár hospodárskeho života...*¹³ Ministerstvo financií požiadavky zamietlo s odôvodnením, že odporovali „zásadám podnikateľského rizika“.

Koncentračný plán Ľudovej banky narážal aj na úskalia personálneho charakteru, najmä na nedostatok odborníkov, ako aj na odpor správy a obchodného vedenia preberaných ústavov. Predseda Ľudovej banky Dr. Karol Krčméry v liste ministrovi financií zo začiatku januára 1940 otvorene priznával, že zverené úlohy svojou náročnosťou presahovali možnosti odborného potenciálu ústavu: „...*Na prevedenie tohto úkolu (revízie bánk – L. H.) Ľudová banka svojím osobníctvom nieje dostatočne vystrojená, musel som preto vziať na pomoc osobníctvo Tatra banky, s ktorým ale do toho času, kým pomer Tatra banky s Ľudovou bankou nebude úplne vyjasnený, je nám ťažko disponovať...*“¹⁴

Podľa hlásení z januára a februára 1940, ktoré dochádzali od „povereníkov“ Ľudovej banky v ústavoch určených na fúziu, revízie postupovali sľamačím tempom alebo sa vôbec nezačali. Niektoré banky presadili na ministerstve financií odklad svojej fúzie s Ľudovou bankou a ďalšie boli na podklade medzinárodných rokovaní s nemeckou a maďarskou stranou úplne vyňaté z plánu koncentrácie. Kameň úrazu predstavovala Tatra banka. Po jej protestoch a najmä pod účinným tlakom jej exponentov vo vládných kruhoch sa podarilo opäť otvoriť otázku podmienok pripravovanej sanácie a tým aj fúzie s Ľudovou bankou. Príprava plánu koncentrácie za zatvorenými dverami bola živnou pôdou pre šírenie fám a neoverených poloprávd. Medzi klientmi bánk určených za objekt fúzií sa šírila neistota. Nekľud zavládol aj v radoch klientely bánk – koncentračných bodov, lebo sa počítalo so stratami v dôsledku preberania skrachovaných ústavov. Vedenie Slovenskej Ľudovej banky v Bratislave, veľmi nespokojné s rozhodnutím o fúzii svojho ústavu, pôvodne vytypovaného za „kryštalizačný bod“, sa v liste na ministerstvo financií vyjadriло k sledovaným problémom nasledovne: „...*koncentrácia akciových bánk na Slovensku ešte sa len započala a už narazila na ťažkosti, ba vzbudila nedôveru medzi vkladateľmi a najmä účastinármi...*“¹⁵

13 List obchodného vedenia Ľudovej banky v Ružomberku na ministerstvo financií, ktorý ministerstvo prevzalo 29. decembra 1939. SNA, MF, kart. 83.

14 List predsedu Ľudovej banky v Ružomberku K. Krčméryho na ministerstvo financií z 9. januára 1940. SNA, MF, kart. 83.

15 Žiadosť Slovenskej Ľudovej banky v Bratislave o zmenu plánu koncentrácie peňažníctva z 20. februára 1940. SNA, MF, kart. 83.

Uvedené skutočnosti ohrozili jadro celého projektu fúzií. Bezradné vedenie Ľudovej banky sa liste na ministerstvo financií z 15. februára 1940 s neskrývaným roztrpčením sťažovalo: „...*Výnosom slávneho ministerstva financií...zo dňa 6. a 15. 12. 1939 bola Ľudovej banke v Ružomberku uložená povinnosť, aby pre obecný záujem...fuzionovala dohromady 17 peňažných ústavov. No Ľudová banka pri najväčšej jej ochote a snahe nieje v stave určenú jej úlohu do dôsledkov vykonať, kým...najväčšia čiastka budúcej koncentrácie Tatra banka nieje usporiadaná, veď nemožno od žiadneho ústavu žiadať, aby sa vystavil tak veľkému riziku...Predpráce stoja už dnes Ľudovú banku značný peniaz a zamestnávajú jej najkvalitnejšie sily.*“¹⁶ Do konca februára 1940 dospel rozklad pôvodného plánu koncentrácie peňažníctva tak ďaleko, že predstavitelia Ľudovej banky rezignovali na jeho plnenie. Riaditeľ ústavu K. Krčméry rozposielal na prelome februára a marca 1940 poverenikom v jednotlivých bankách príписы s oznámením, aby prerušili prípravné práce na fúziách, lebo ministerstvo financií chystalo zásadnú zmenu celého projektu koncentrácie.

V prvých mesiacoch roka 1940 sa vládny plán koncentrácie peňažníctva úplne rozpadol pod tlakom záujmových skupín. Okrem exponentov nemeckého a maďarského kapitálu začala vyvíjať politický tlak najmä nastupujúca radikálna garnitúra vládneho režimu. Domáca lobistická skupina, za ktorou stál nový predseda vlády Vojtech Tuka a všemocný koordinátor hospodárskeho života slovenského štátu Anton Mederly, odmietla Slovenskú banku a Slovenskú všeobecnú úvernú banku ako „*hniezda českých, evanjelických a židovských živlov*“. Odmietla aj ideologicky „vzorovú“, ale kapitálovo slabú, Ľudovú banku v Ružomberku. Uvedené ústavy nahradila Tatra banka, pôvodne určená za objekt procesu koncentrácie. Vládni činitelia dospeli k názoru, že treba za pomoci štátu obnoviť kľúčovú pozíciu Tatra banky v slovenskom peňažníctve, aby mohla plniť ďalekosiahle hospodárske úlohy celonárodného významu. Odkiaľ prišiel rozhodujúci podnet, ktorý otočil pozíciu Tatra banky v procese koncentrácie peňažníctva o 180 stupňov a umožnil schválenie dlho očakávanej sanácie, možno využiť. Podnet vyšiel z úradu predsedu vlády Vojtecha Tuku a jeho realizátorom bol A. Mederly. Napriek tomu, že ešte na jar 1939 plnil A. Mederly úlohu splnomocnenca vlády pre fúziu Tatra banky s Ľudovou bankou, pod tlakom reality hospodárskeho vývoja zaujal objektívne stanovisko. Uznal, že Ľudová banka nebola pripravená uskutočniť ciele koncentrácie peňažníctva ani projekty nacionalizácie židovského a českého kapitálu.

16 List obchodného vedenia Ľudovej banky v Ružomberku na ministerstvo financií z 15. februára 1940. SNA, MF, kart. 83.

A. Mederly na základe osobného poverenia predsedom vlády už 12. februára 1940 predložil podmienky sanácie Tatra banky. Za prísľub sanácie bolo vedenie banky donútené plniť všetky hospodárske zámery mocenských štruktúr. V apríli 1940 vláda sanačný prídel schválila. Podľa dohodnutých podmienok musela Tatra banka poskytnuté sanačné prostriedky v ďalších rokoch splácať zároveň so staršími sanačnými prídelmi z medzivojnových rokov. Uvedený stav oprávňoval vládu dosadiť do čela banky vedenie podľa vlastného uváženia. Na pozadí mocenských zmien v polovici roka 1940 sa „najsilnejšími mužmi“ Tatra banky stali exponenti nacionálno-socialistického krídla vládnej politiky Rudolf Kubiš ako generálny riaditeľ a Ján Farkaš vo funkcii predsedu správnych orgánov banky.¹⁷

Druhým „čiernym koňom“ radikálnej odnože súdobého režimu v bankovníctve sa stala novovytvorená Sedliacka banka. Tento ústav, ktorý plnil úlohu centrály agrárneho kapitálu a centra bankových operácií ľudového peňažníctva, predstavoval svojimi funkciami „splnený dlhoročný sen“ hlavného predstaviteľa agrarizmu na Slovensku a medzivojnového premiéra Milana Hodžu. Hospodársko-politické ciele ústavu však boli „na hony“ vzdialené pôvodným predstavám M. Hodžu a agrárnej strany. Banka vznikla počas roka 1941 z iniciatívy Zväzu roľníckych vzájomných pokladníc, ale až potom ako vo vedení Zväzu prevládol vplyv zástupcov HSLS, vedených „režimistom“ Teodorom Turčekom, na úkor medzivojnových agrárnikov. Sedliacka banka teda vznikla z vôle vládnej štátostrany, ktorá na kľúčové miesta v správnych orgánoch dosadila „svojich ľudí“ na čele s predsedom banky Fraňom Tisom, blízkym príbuzným prezidenta J. Tisu.¹⁸

Režimom plne ovládaná Sedliacka banka a „rukojemník“ vlády Tatra banka sa stali hlavnými epicentrami zlučovania bankovníctva. Tatra banka po zdĺhavých rokoviach s predstaviteľmi nemeckého a protektorátneho kapitálu prevzala podstatnú časť koncernu Česko-moravskej banky, čiže bývalej Legiobanky, na Slovensku aj so štyrmi afilovanými bankami. Najväčšiu afiláciu predstavovala Slovenská všeobecná úverná banka. Do „záboru“ Tatra banky pripadli ešte dva ďalšie samostatné ústavy. Sedliacka banka bola „dieťaťom“ procesu koncentrácie. Vytvorila sa z kapitálovej podstaty ôsmich samostatných bánk a z filiálok jedného zahraničného ústavu. „Drobné kvapky z masného hrnca“ koncentrácie dostali aj tri ďalšie slovenské banky Ľudová banka v Ružomberku, Stredoslovenská banka a Myjavská banka, zatiaľ

17 Koncepcia sanácie Tatra banky vypracovaná A. Mederlym na podnet predsedu vlády 12. februára 1940. SNA, MF, kart. 198.

18 Výročné správy Sedliackej banky 1942 – 1944. Archív Národnej banky Slovenska, fond Sedliackej banky, art. 10.

čo režimu nepohodlná Slovenská banka „vyšla na prázdno“. Centralizáciou finančného kapitálu „v réžii“ mimoekonomických opatrení totalitného režimu si národne slovenské bankovníctvo „polepšilo“ o kapitálové hodnoty v celkovej pôvodnej hodnote 1 225 mil. Ks. Transfery obchodov likvidovaných bánk prebiehali v rokoch 1941 až 1943. Preberanie problémových položiek pokračovalo aj v nasledujúcom období.¹⁹

Koncentráciou peňažníctva posilnili svoje pozície na Slovensku aj banky reprezentujúce nemecký kapitál, čiže bratislavské ústavy Deutsche Handels und Kredit Bank a Union Bank. Samostatnú existenciu si zachovala ešte jedna menšia banka domáceho nemeckého kapitálu a dva ústavy reprezentujúce maďarský kapitál. Z pobočiek zahraničných ústavov na Slovensku ďalej pôsobili iba filiálky českej Živnobanky a Moravskej banky. Výsledkom koncentrácie bolo zníženie počtu samostatných bánk z 32 na 11, z ktorých šesť bolo slovenských, tri nemecké a dve maďarské.²⁰

Avizované vládne programy nacionalizácie kapitálu ostávali v prvom období existencie slovenského štátu v rovine „platonických“ úvah. Obozretní národohospodári opakovane varovali pred unáhľenými útokmi na pozície českého a židovského veľkokapitálu, aby sa „nezľakol a neušiel“ zo Slovenska. Napríklad aj pôvodný plán koncentrácie peňažníctva z októbra 1939 počítal s dočasnou spoluprácou slovenského a českého kapitálu. V prvej polovici roka 1940 však varovné hlasy prehlušil nástup ideológov „revolučnej“ cesty arizácie a nacionalizácie. Vládne hospodárske a politické inštitúcie stupňovali tlak na hlavné subjekty národne slovenského kapitálu, predovšetkým na banky, aby spustili plánovanú „križovú výpravu“ do inonárodných akciových podnikov. Vedúca účasť na kapitálovej expanzii bola napríklad kľúčovou podmienkou sanácie Tatra banky. Zámery nacionalizácie postupne nadobudli kontúry cieľavedomého systematického procesu. Slovenské banky a kapitálové skupiny mali prejsť od ojedinelých pokusov o vstup do akciových podnikov ku skutočnej kapitálovej ofenzíve.

Hlavným cieľom vládnych kruhov bola slovenská časť podnikového koncernu Živnobanky. Jej kapitálový potenciál súdobi národohospodári odhadovali asi na 400 mil. Ks. Centrála Živnobanky po rozpade Československa z vlastnej iniciatívy vytvorila domácomu kapitálu priestor pre ovládnutie kľúčových pozícií v niektorých svojich podnikoch na území Slovenska. Vzorovú pilotnú akciu nacionalizácie malo predstavovať odkúpenie majoritného

19 HALLON, L.: Expanzia slovenského finančného kapitálu v účastinných podnikoch v rokoch 1939 – 1944. In: Historický časopis 48, 2000, č. 1, s. 76-77.

20 HORVÁTH, Š. – VALACH, J.: *Peňažníctvo na Slovensku 1918 – 1945...*, s. 196-197.

akciového podielu Živnobanky v najväčšom textilnom podniku Slovenska v ružomberských Mautnerových závodoch konzorciom slovenských bánk na čele s Tatra bankou.

Začiatkom roka 1940 ponúkla Živnobanka opciu na zakúpenie balíka 80% akcií ružomberskej textilky v hodnote 28 mil. Ks. Tatra banka spoločne s Ľudovou bankou v Ružomberku a so svojím afilovaným ústavom Eskontnou a hospodárskou bankou prejavili záujem o kúpu časti akcií. Medzi ďalšími záujemcami figurovala Slovenská banka a mesto Ružomberok. Všetci zainteresovaní deklarovali nevyhnutnú potrebu opciu čo najskôr využiť za pomoci pôžičiek u verejnoprávných peňažných ústavov.²¹

Na porade vo februári 1940 v Ružomberku sa však zainteresované banky a ďalší členovia kapitálového konzorcia na ovládnutie Mautnerových závodov dozvedeli, že okrem účastín by mali odkúpiť zásoby a záväzky podniku v celkovej hodnote 43,4 mil. Ks. Závod navyše potreboval nové investície okolo 60 mil. Ks. Mimoriadne kapitálové náklady odradili Slovenskú banku od účasti v spoločnom konzorciu. Jeho ďalší člen mesto Ružomberok svoj podiel na transakcii stiahlo krátko po Slovenskej banke. Ľudová banka požadovala od vlády priam absurdné opatrenia na zabezpečenie hospodárskej stability v prípade negatívnych dopadov plánovanej kapitálovej investície, čo bolo neprijateľné.²²

Prvý veľký projekt nacionalizácie kapitálu Živnobanky s neskrývanými národnopolitickými a propagandistickými cieľmi bol ohrozený. Vláde neostávalo nič iné len sa obrátiť na Tatra banku. Jej obchodné vedenie bolo ochotné za prísľub sanácie pokračovať na príprave kapitálovej vstupu do ružomberského veľkopodniku. Ďalšie rokovania medzi zástupcami Tatra banky a Živnobanky sa konali na jar 1940. Napriek vynaloženému úsiliu vládných miest a osobným aktivitám prezidenta však plánovaná transakcia skončila úplným fiaskom. Hlavným dôvodom boli obavy z prípadných strát pri financovaní veľkého podniku.²³

Vládou usmerňovaný proces nacionalizácie tým skončil skôr než začal. Ukázalo sa, že ovládnutie veľkých podnikov typu Mautnerových textilných

-
- 21 Správa A. Mederlyho o projekte nacionalizácie Ružomberských textilných závodov na zasadnutí správneho a dozorného výboru Tatra banky 12. 1. 1940. SNA, fond Tatra banky, kart. 16.
 - 22 Správa A. Mederlyho o podmienkach kapitálovej transakcie s Ružomberskými textilnými závodmi na zasadnutí správneho a dozorného výboru Tatra banky 1. marca 1940. SNA, fond Tatra banky, kart. 16.
 - 23 Správa riaditeľa Tatra banky P. Hasičku o vývoji transakcie s Ružomberskými textilnými závodmi na zasadnutí správneho a dozorného výboru Tatra banky 29. 4. 1940. SNA, fond Tatra banky, kart. 16.

závodov bolo pre slovenské banky vzhľadom na ich kapitálový potenciál a skúsenosti manažmentu príliš veľkým sústom. Frontálna expanzia slovenského finančného kapitálu do účastinných podnikov bola pre najbližšie obdobie napriek odhodlaniu a tlaku vlády nereálna.

V nasledujúcich rokoch sa objavilo ešte niekoľko vládnych projektov nacionalizácie, ako tzv. repatriácia účastín slovenských podnikov z Nemecka. Konkrétne výsledky však boli mizivé. Čiastočné úspechy priniesli iba individuálne kapitálové akcie bánk. Tieto dosahovali úspech najmä pri obsadzovaní oslabených pozícií židovského kapitálu. Uvedenú cestu využívala Slovenská banka a menovite nebankový kapitál Zväzu roľníckych vzájomných pokladníc. Zväz pokračoval v expanzii do potravinárskeho priemyslu z obdobia 30. rokov. Po vzniku vojnovnej Slovenskej republiky expanzia plynulo prešla v období rokov 1939 – 1940 do arizácie. Po ovládnutí Zväzu exponentmi režimu sa však získané účastiny transferom použili ako základný kapitál Sedliackej banky. Nový ústav následne podniky Zväzu odobral a účasti rozšíril. Práve Sedliacka banka a Slovenská banka vybudovali najväčšie podnikové koncerny. Tretia v poradí bola Tatra banka. Jej kapitálové aktivity boli spravidla dôsledkom „tlaku z hora“. Nové účasti ďalších troch slovenských bánk mali iba okrajový význam. Medzi ovládnutým podnikmi jednoznačne prevažovali subjekty potravinárskeho a drevárskeho priemyslu, najmä cukrovary, pivovary, sladovne, mlyny a piliarske závody.²⁴

Hodnota akciového kapitálu národne slovenského bankovníctva v podnikovej sfére vzrástla v rokoch 1939 – 1944 z 52 mil. na 201 mil. Ks, čo však predstavovalo len asi 11 % celkovej sumy základného kapitálu akciových spoločností. Táto sa v období 1939 – 1945 zvýšila z 1 146 mil. na 1 858 mil. Ks. Ukázalo sa, že aj na pozadí vojnovej konjunktúry, koncentrácie peňažníctva a mimoekonomických opatrení bol kapitálový potenciál slovenských bánk príliš slabý na to, aby uskutočnil rozhodujúci prielom do vlastnickej štruktúry účastinných podnikov. Spolu s ďalšími subjektmi národne slovenského kapitálu zvýšili banky do roka 1944 podiel v podnikovej sfére približne na 18 %. Kapitálové toky v súvislosti s koncentráciou peňažníctva a s expanziou národne slovenského kapitálu do akciových podnikov sa realizovali prevažne od polovice roka 1940 do roka 1943. Kľúčové rozhodnutia o uvedených procesoch v hospodársko-politickej rovine však padli na prelome rokov 1939 – 1940.²⁵

24 HALLON, E.: *Expanzia...*, s. 78-85.

25 HALLON, E.: *Expanzia...*, s. 97; FALTUS, J. – PRŮCHA, V.: *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava 1969, s. 343-347.